

Trencsényi László

Pedagógiai reformok ünnepei, ünnepek pedagógiai reformjai

Petőfi Sándor írta 48. márciusi naplójában: „szörnyűen vasárnap i nép vagyunk...” Am Ady így írt (Ancsel Éva idézte fel az ünneplésről s az ünneplés fonákjairól szóló emlékezetes szép esszéjében): „hétköznap születvén nem tudunk ünnepelni...”

Bevezetésül a megszokottnál kissé bővebben kívánok idézni egy nálunk nemrég megjelent kötetből. Az idézett gondolatok jó kiindulást kínálnak pedagógiai indítást-mondanivalóhoz.

Nos hát először a csíkszeredai kulturális antropológiai műhely Színes és hangos forgatag című írásából:

„...Ünnepek idején helyeződik igazán tág kontextusba az egyén élete: az egész közösség nézőpontjából tekintheti meg önmagát, s ez az önreflexió tudatosíthatja az egyén számára a közösségi élet bármely mozzanatának jelentését. *Bahtyin Rabelais*-ról szóló monográfiájában az ünnep kérdéskörének leggazdagabb elemzését nyújtja. Behatóan vizsgálja a középkor és a reneszánsz népi kultúráját, élesen elkülönítve azt a kor hivatalos kultúrájától. Az ünnepet az emberi kultúra egyik alapvető formájának tekinti, amely lényeges és mély világszemléleti tartalmat hordoz, a mindennapi életet egy másik létszférával, a szellemi-ideológiai szférával kapcsolva össze. A középkorban az ünnepi lényeg, úgymint: újjászületés és megújulás, egyetemesség és szabadság, egyenlőség és bőség a karneválokon és a többi ünnep népi-vásári mozzanataiban valósulhat meg. A hivatalos ünneppel szemben a karnevál az uralkodó igazság és a fennálló rend alóli ideiglenes felszabadulásnak, a hierarchikus viszonyok, kiváltságok, normák és tilalmak átmeneti felfüggesztésének ünneplése. Benne az idő, a keletkezés, a változás, a megújulás ünnepelte önmagát. A karnevál szemben állt minden örökkévalóval, befejezettel és véglegessé. A nyitott jövőbe tekintett...”

S egy hosszabb, *Bodó Julianna* nevéhez fűződő idézet Az ünnepi látvány változása című írásból: „A mai ember számára az ünnep és a látványosság fogalma szorosan összekapcsolódik. Megszoktuk, hogy az ünnepi alkalmakat színpompás felvonulások, rendezvénysorozatok emelik ki a mindennapok rendjéből, vagyis hogy az ünnep elsősorban látványos kellékei által válik azzá, ami.

Minél hangsúlyosabbá, emlékezetesebbé akarjuk tenni az ünnepeket, annál több színes mozzanatot viszünk be az ünnepi térbe és időbe, a vizuális hatásokkal biztosítva az alkalom megemelt jellegét.

A hagyományos ünnepkultúrában az ünnep kellékei nem elsősorban a látványt szolgálták. Egyes ünneptípusok tulajdonképpen ugyanazokból a tevékenységformákból tevődtek össze, amelyeket a hétköznapokban is elvégeztek, csak a kiemelt időpont és az alkalomra való felkészülés tette ezeket ünneppé. *Mircea Eliade*, a neves román etnológus elemez néhány olyan típust, amelyekben a közösség tagjai a számukra legfontosabb munkát végzik el, akárcsak egy közönséges profán napon, de mindezt egy olyan – ünnepi – kontextusba helyezve, amely

újrájátszása annak az időnek, amikor az emberek megtanulták, először végezték az illető munkafolyamatokat. Ilyenformán ezek a korai ünnepek egyáltalán nem tartalmazták a látványosságra való törekvést.

Közelebbi korok ünnepkultúráját vizsgálva már egyre több olyan elemre figyelhetünk fel, amely kimondottan az ünnepi alkalom kelléke. Ezeket a kellékeket nem a látványosságra való törekvés hívta életre, hanem a kiemelt tevékenység természetéből fakadnak: a szimbolikus jelentésű elemek azonban, amelyeknek rendszere az ünnep tartalmát hordozta, természetüknél fogva látványos formában jelentek meg. Lehetnek ezek szemnek tetsző terek, tárgyak, cselekvések. Vizuális hatásukat növelte az is, hogy az esetek többségében csak az illető ünnepek alkalmával szabadott használni őket (fehér menyasszonyi ruhát csak az esküvőn szabad viselni stb.). A szemnek tetszés azonban nem elsődleges és egyedülálló tulajdonsága ezeknek az elemeknek: a tetszés vagy a nemtetszés beépül az illető elemnek tulajdonított jelentésbe, de úgy, hogy ez a jelentés egy egész közösség jelentéstudajdonítási gyakorlatában nyeri el érvényességét.

Az eddig elmondottak megvilágítása érdekében röviden ki kell térni az ünnep egyik fontos jellemzőjére. Az ünnep – korai, hagyományos formájában – együtt tartalmazott két olyan funkciót, amelyeket alapvetőeknek tekinthetünk: a ráhatást és a kifejezést. A ráhatás azt jelenti, hogy maga az ünnepi aktus tesz, ér el valamit. Például az újévi ünnepség által megújul az élet, a legényavatás szertartása felnőtte teszi az egyént, aki egészen más normák szerint él ezután, mint eddig. Az ünnep ugyanakkor ki is fejezi, nyugtázza azt, hogy ami megtörtént, annak így kell lennie, vagyis hogy a közösség megértette és elfogadta az ünnep által létrehozott változást.

A modern ünnepből kivезett a ráhatás funkciója, csak a kifejezés gesztusát őrizte meg. Vagyis csak kifejez valami olyant, ami az ünnep nélkül is megtörtént volna. Ha a nagykorúsítási ünnepséget a legényavatási rítus mai formájának tekintjük, rögtön világossá válik, hogy míg a hagyományos ünneptípus valóban egy új életformába vezette be az ifjút, addig modernebb formája csak nyugtázza a felnőtté válást, (vagy éppenséggel) nem jelent semmit, hiszen a hivatalosan felnőtté avató korhatár elérése önmagában nem vezet „felnőtt” életforma gyakorlásához (ha csak azt nem tekintjük olybá, hogy szabad csak tizennyolc éven felülieknek megengedett filmet nézni).

Az ünneplés akkor válik látvánnyá, ha valaki vagy valakik nézik. A szemlélők számára szerveződik látvánnyá a látnivaló olyanformán, hogy valamely, az illető ünneppel kapcsolatos tudásuk vagy nem tudásuk alapján látnak meg vagy nem látnak meg bizonyos dolgokat. Egy ünnepi szertartásnak a legtöbb esetben vannak szemlélői. A kérdés az, hogy kik ezek, miért és mit néznek.

A korai ünnep nézői az illető közösség tagjai közül kerültek ki. Ha egy munkafolyamatot a „kezdet” újrájátszásának céljából végeztek el, akkor a kiemelt jelleg a látvány szférájába emelte a tevékenységet. Hisz ez az ünnepi gesztus épp azáltal rendelkezett a kifejezés funkciójával is, hogy nézői voltak, akik nyugtázták, hogy ami történik, az jól történik, így kell történnie. A munkát végzők gesztusában érvényesül a ráhatás, a nézőkében a kifejezés funkciója. A néző ilyenformán aktív részese az eseménynek.

Ebben a változatban a szemlélő maga is a látványon belül van – maga is az ünnep része. Lévéen – akárcsak a rítust végző egyének – a közösség tagja, jól ismeri a szabályokat, amelyek szerint az ünnepi tevékenység szerveződik, és ezeknek a szabályoknak az ismeretében meg tudja ítélni, hogy minden az előírásoknak

megfelelően zajlott-e le. Kritikus és egyetértő szemlélődése kifejezi azt, hogy az »ünnepi munka« elvégzése kieszközölte azt, amire a közösségnek szüksége volt.

A hagyományos ünnep kettős funkciója ilyenformán élt együtt a közösség cselekvő/néző megoszlásában. Egy lakodalmi ünnepségnak voltak olyan szemlélői, akik látszólag nem vettek részt aktívan az esemény menetében, de nézőként – ugyanahhoz a közösséghez tartozva – mintegy nyugtázták annak az eseménynek a lefolyását, amelyet az ünnepi szertartás végzői eszközöltek ki. Az utcán vonuló lakodalmas menet az ünneplők tömege. Az út szélén álldogálók, az ablakban könyöklők, noha passzív szemlélőknek tűnnek, aktív résztvevőivé válnak az ünnepi eseménynek azáltal, hogy ismerik az ünneplőket, a falu, a helység közösségében elfoglalt helyüket, szerepüket, tudják, hogy mit miért tesznek, meg tudják ítélni azt is, hogy a helyzetnek megfelelően viselkednek-e vagy sem. Mindezt megítélhetik olyan szempontból, hogy valóban mindannyian ismerik az illető ünnepi viselkedés forгатókönyvét, amely az egész közösség számára azonos szabályokat ír elő. Hogy ilyenformán a nézők is aktív résztvevők, az a forгатókönyv előírt cselekvéssor egyes mozzanataiban is kifejezésre jut. Közülük kerülnek ki azok, akik »elkötik« a lakodalmas menet előtt az utat, találós kérdéseket tesznek fel, majd a mulatság közben álrúhás vendégként megjelennek és megtáncoltatják a menyasszonyt és a vőlegényt. Beléphetnek tehát az ünnep szűkebb terébe anélkül, hogy bármilyen visszautasításra találjanak. Sőt, az is a forгатókönyv előírásai közé tartozik, hogy a hívatlan »belépőket« meg kell kínálni, de még azokat is, akik a lakodalmas ház udvarán vagy az út mentén végignézik az eseményeket. Ez a kapcsolattartó és nyugtázó gesztus híven jelképezi azt, hogy a cselekvők és nézők tábora az ünnep kettős funkciójában válik egységessé.

Mint említettük, a modern mai ünnep elvesztette kettős funkcióját, szinte kizárólagosan a kifejezés szerepét érvényesítve. Az okoknak és a következményeknek a vizsgálata hosszú és bonyolult fejtegetésekre adna alkalmat: nézzük most inkább azt, hogy mi történik akkor, ha egy ünnepi szertartás nézői már nem ugyanabból a közösségből származnak, mint azok, akik aktív résztvevői az ünnepnek, mikor tehát a *szemlélő a látványon kívül van*.

Megmaradva a lakodalomnál – de akármilyen más hagyományos népi ünnepet említhetnénk –, ma már szinte nem is találunk olyan alkalmat, ahol a nézők közé ne keverednének olyanok is, akik nem az illető közösség tagjai. Végletes esetben – ha mondjuk egy színpadra vitt ünnepi népszokásról van szó – a szemlélődők szinte valamennyien idegen közösséghez tartozhatnak. Az idegen közösség tagjai – a nézők – nem ismerik az ünnep forгатókönyvét, szabályait. Külső szemlélők, akik a látványra figyelnek, és nem arra, hogy az ünneplők valóban az előírt szabályoknak megfelelően viselkednek-e. Ilyenformán a látvány az ő szemükben kimondottan látványossággá válik. Nem az ünnepi viselkedés szabályszerűségeinek megnyilvánulását látják és keresik az ünnep kellékeiben (terekben, tárgyakban, cselekvésekben), hanem nézni-, megcsodálnivalót. Ha a nézők eleve értékelési szempontokkal közelednek a látnivalóhoz, az csak bonyolítja a helyzetet: magatartásuk naív csodálatba válthat át, és úgy akarják meghoszabbitsani a csoda életét, hogy megörökítik a látványosságot (fényképezés, leírás által). Természetesen ekkor már válogatni kell a látnivalók között, az ünnep folyamata tehát részemekre tagolódik, a nézők a leglátványosabb elemeket ragadják ki a folyamatból. Ez a válogatási gyakorlat odáig »fejldhet«, hogy a néző az ünnepből csak az általa pozitívan értékelt mozzanatokot »látja meg«, a többi az ő számára nem is létezik.

Érdekes módon mindez visszahat az ünneplő közösség viselkedésére is. Ha az ünneplők magukon érzik a külső szemlélő tekintetét, az ünnep lefolyásába beépítenek olyan mozzanatokot is, amelyek a nézők felé irányulnak, mintegy elébe mennek az »igényeknek« néhány pompás, látványos elemmel. Most már ők is válogatnak – megszegve ezzel a forgatókönyv szabályait: a kihívásra válaszolva egyre több látványos elemmel töltik meg az ünnepet, olyanokkal, amelyek végső sorban már nem is az ünnep tartozékai.¹

Mindezek után, most már valóban a tárgyra térve, engedjék meg két anekdota. Illusztrálásul annak, hogy aggodalmaim jogosak: Vas Istvánról szólva »elsötétítések közt résnyi fény volt az ifjúság«, vagyis a pedagógiai ünnepek rövid reformkora alighanem véget ért. Volt egy húszéves ciklus, az »átmenet«, melyben ünnepek ürügyén (is) szóhoz juthatott pedagógiai reformgondolat.

»Szurkálótól Szent Lászlóig« – fogalmazhatnék élesen, utalva egy húsz év előtti filmriport mozzanataira s egy, az év tavaszán látott budapesti pódiumelőadásra. (A filmriport *Macskássy Kati* rajzfilmje volt, szövegét az Ifjúsági Szemle 1987/3. száma adta közre.)

»S akkor jött Lenin a szurkálóval« – mondta megannyi más emésztetlen zöldség között egy óvodás a november 7-i ünnep után (az Aurora cirkálóra gondolt szegényke). A budapesti előadáson, 1992-ben pedig Szent László szobra (a tornatanár úr aranybrokát pongyolában) elevenedett meg, miközben csipkefüggönyben elemi iskolások rohagáltak keresztül a színpadon: »én a halál angyala vagyok« kiáltással. A végén a szobrot dobáló nebulóban »megértek« az intelmek, s közös imára térdelek a szereplők a színpad homlokterében.

Ebből a szempontból mindegy, hogy ki az életkép hőse. A módszer, a lényeg ugyanaz: a *megtestesült indoktrináció*. Egy másik írásomban elemeztem a jelenséget 120 év elemi iskolai tankönyvei alapján: a magyar történelemben oly gyakran követték egymást a kurzusok, hogy a hatalom jó ösztönrel érezte: kevés az ideje, ezért mindig gyors indoktrinációban gondolkodhatott, az egész nemzedéket kellett gyorsan »behajóznia«, nem fordított figyelmet az egyénre.²

Ez alkalommal ünnep és reformpedagógia (reformpedagógiák) kapcsolatáról szólnék. Az eddig elmondottak alapján sejthető, hogy nem egyszerűen arról van szó, hogy a XX. század pedagógiai újtói rendszerükbe ültették az ünnep módszert, míg elődeik kívül tudták azt a pedagógiai folyamaton. (Tagadhatatlanul igaz a tendencia annyiban, hogy a reformpedagógiák jó része a tanítás, az iskolai ügynevezett alapfolyamatok részévé integrálta az ünnepet, nem nevezte-kezelte ügynevezett »tanórán kívüli nevelésként.«)

De hiszen az ügynevezett tradicionális iskola is sokat adott az ünnepekre. A népiskola ünnepei címmel már a húszas években periodikát adtak ki, utalva a módszer fontosságára.

A kopernikuszi fordulat abban a kérdésfeltevésben volt (hogy a csíkszeredai kollégák gondolatmenetét pedagógiai nyelvre fordítsam a mi szempontjaink szerint), hogy az *ünnep* a fontos-e vagy az *ünneplő*? Az ünnepeltnak szüksége – óhaja, parancsa –, hogy ünnepeljék vagy az ünneplőnek? Avagy szelídebben: mekkora az ünneplő és az ünneplő azonossága?

¹ Mindkét idézett írás megjelent a *Kapcsolat–Környezet–Közösség* című kötetben. Kiadta a Politika, Kultúra Alapítvány, Budapest, 1993.

² *Trencsényi László: A gyermekirodalom mint tananyag. = Magyar Pedagógia, 1989/3–4. sz.*

Első példánk legyen a nagyszerű lengyel *Janusz Korczak*, akire nem elég csupán példázatos halálát emlegetve hivatkozni. Idézünk a két háború közötti, illetve a háborús varsói internátus törvénykönyvéből.

A parlament a vallási ünnepek túlmenően vagy a képviselők javaslatára, vagy az emléklapok odaítélésével kapcsolatosan külön ünnepnapokat jelöl ki.

December 22. Jelszó: Nem érdemes felkelni (mert rövid a nap). Aki akar, alhat, nem kell felkelnie. Aki nem akar, nem ágyaz be.

Június 22. Jelszó: Nem érdemes lefeküdni. Aki akar, egész éjjel ébren maradhat. Szép idő esetén éjszakai felvonulás a városban.

Az első hó napja. Jelszó: A szánkózás napja. Az első hó napjának kell tekinteni, amikor 1 C° alatti hőmérsékletnél havazik. Hólabdacsa, kirándulás, a szavazással kiválasztott gyerekek szánnaival.

A 365. ebéd napja. A gondnoknő fáradozásáért bonbont kap, és ugyanúgy a konyhaszolgálatosok is. Jelszó: A konyha névnapja.

A piszok napja. Jelszó: tilos mosakodni! Aki ezen a napon mosakodni akar (vagy mosakodnia kell), köteles a parlament által meghatározott illetéket befizetni.

Az óra napja. A pontatlan cipész, miután megígérte, megjavult. És a megjavított cipőket egész éven át a megígért napon és órában szállította. A parlament emléklapot adott neki pontosságáért. A gyermekek ezen a napon megemlékezésül egy órával tovább maradhatnak a városban.

A lompos napja. Akit szavazással a legrendetlenebb megjelenésének nyilvánítanak, valami ruházati cikket kap, hogy ünnepnapokon ne úgy nézzen ki, mint egy szurokmatyi.

Az üst napja. Mivel az egyik nagyobb fiú megengedhetetlen módon nem vállalta az üst átvitelét, amikor a konyhai felvonó hibás volt, ezen a napon a két kisorsolt nagyobb fiú hozza fel a reggelit, akkor is, ha a lift működik.

A bátorítás napja. Aki az év folyamán a legtöbb büntető paragrafust kapta, a hét folyamán elkövetett vétségeiért, felmentő ítéletet kap. Ha akarja, bíró is lehet. Ezt a napot arra való megemlékezésül nyilvánítjuk ünnepé, hogy az egyik legnagyobb csirkefogónak egy teljes héten át egyetlen vétsége sem volt.

A parlament dönti el, hogy az adott napot mennyi időn át tüntessék fel a naptárban.³

Világos dolog! Az ünnepek itt egyértelműen a gyerekközösség saját világában, saját mitológiájaként megélt ünnepek voltak, volt hozzá köze a hagyomány, a rítus megteremtőinek, s folytatóinak is.

Peter Petersen Jena-plan iskolájában az ünnep a tételezett tevékenységrendszer (nála „művelődési alapformák”) egyik expressis verbis körülhatárolt része. Kiténik, hogy itt is elsősorban „mikroidentitásokról”, az egyént (gyereket) közvetlenül érintő identitásokról van szó: reggeli ünnep, hétfő ünnep, advent, karácsony, iskolakezdők felvétele, születésnap, búcsúzás, iskolaalapítási ünnep, pedagógiai visszapillantás.⁴

Egyébként még a magyarországi Rogers-iskola az, amely a tanév ritmusát az ünnepek logikájára fűzi.

A Waldorf-pedagógiában „hónapzáró ünnepélyekről” esik szó mint e pedagógia „lelkéről”. Az iskolai élet ciklusai, a „mit tanultunk a szóban forgó idő alatt?” a hétköznapokat követő nyilvános ünnepek logikájára épülnek.⁵

Máris megjegyzem, hogy a nagy magyar pedagógiai avantgardista, *Winkler Márta* nem ebben a funkcióban használja az ünnepet. Így ír „Kinek kaloda, kinek fészek” (Hungarprint, 1993) című könyvében:

³ *Janusz Korczak*: *Hogyan szeressük a gyermeket?* Tankönyvkiadó, Bp., 1982.

⁴ *Németh András*: *Peter Petersen Jena-plan iskolája*. = Új Pedagógiai Szemle 1991/11.

⁵ *Carlgrén, F.*: *Szabadságra nevelés. Rudolf Steiner pedagógiája*. Bp., 1992. 86–89. o.

„Kilépni az iskola falai közül, ismeretlen helyzetben teljesíteni úgy, hogy az sokaknak okoz örömet, nagy izgalommal járó dolog.

Értelmet kap a vers, a próza, a zene tanulása. Adott pillanatban kell összeszedetten helytállniuk, jól szerepelniük, új helyzetben kell viselkedniük, miközben megfigyelhetik mások viselkedését. Valós élethelyzetek tanúi lehetnek. Mindez fejleszti bennük az igényességet, érzékelhetik a biztonságot adó felkészülés hatását, eredményességét, örömeit.

Ők keltik a szép hangulatot, szereplésük hatását leolvashatják a jelenlévők arcáról. Emberi gesztusokat ismernek meg. Tartalmasan, hasznosan tevékenykednek.

A tanító pedig egy újabb helyzetben látja a tanítványait, új megfigyelésekkel egészül ki a róluk alkotott kép.

Negyedikes korukban már önállóan, kísérlet nélkül is elmennek a gyerekek a meghívásra. Utána mindig beszámolnak az osztálynak, hogy hogyan zajlott le a szereplésük.”

Visszatérve az *ünneplő és ünnepelt azonosságának* pedagógiai fontosságára, jellegzetesnek mondható, hogy hazai modernizációs kísérleteink megannyi – olykor különböző indíttatású – válfajában az évkör, illetve a néphagyomány jelent meg a feszültség alkalmas áthidalására.

Nyilván a néphagyomány, a jeles napok szokásrendje olyan sokrétegű, hogy képes erre a funkcióra. Csaknem képes, mert csaknem belefér a tanévbe. (Nyilvánvaló, hogy az iskolázás létrejöttébe belejátszott a mezőgazdasági év által diktált rend, amelyben a mezőkről távol tartó tél kínált megannyi ünnepet. A téli napforduló bizony elég sokat ahhoz, hogy a tantervben szinkronban követhessük). Azt is említeni kell, hogy nem arról van szó, mintha az utóbbi évek innovációi előtt nem ünnepelték volna az évkör hagyományban rögzült ünnepeit. A fordulat itt abban van, hogy míg a hagyományos iskolában minden az extracurriculum része, most tanórán megvalósuló projekt lesz.

Emlékezzünk újra a Rogers-iskolára. A budapesti Burattino-iskolában az a sajátosság, hogy nemcsak a keresztény ünnepeket tartják, hanem sajátos ökumenében a zsidó közösséget is. A Szív utcában érdekes program indult Életfa-tantárgy címmel (mint közismertté vált, az ideológiai indoktrináció szándéka torzította a programot). Az évkörre építi kísérleti programját a salgótarjáni Gagarin iskola, Győrságon tanítják – talán kissé sok (már-már Zsolnaira emlékeztető) tanítási s kevesebb projektszerű – rekonstruálási, újrajátszási elemmel. Kalendárium nevű tantárgyat fejlesztettek a jászfényszaru általános iskolában *Csirmaz Mátvásék*. Végül az a fejlesztés is, melynek művészeti nevelési programjában részt vesznek, az elemi tagozaton a kalendáriumra bizza a művészetbe való bevezetés feladatát (sőt bizonyos egyéni variációkban még a természetudományos oktatás, illetően – s mi minden még – fér be az ünnepekre készülés kereteibe). Az elgondolásban az a lényegi elem, hogy az ünnepi népszokások játékos rekonstrukciója a maga természetességével lesz funkcionális a gyerekeletben, sőt a gyerekeletet környező világban is. (Ez a *Loránd Ferenc*-féle 12 évfolyamos komplex iskola.)

Ebben az alaptételben bizonyos vagyok. Mégis egy elgondolkodtató epizódról szólok a fejlesztés T-1 2. osztályáról. Valamennyien, a tanító kollégákkal együtt vallottuk ezt a természetes funkcionalitást, ám mégis a következő történt: a betlehemes mi úgy képzeltük, hogy a gyerekköszöntők (a szokás-*autentikus* maskarájában) mai civil gyerektársaikat köszöntik, ám mégis az történt, hogy a tanító néni (vagy maguk a gyerekek) szükségét érezték a fogadókat is *maskarába stilizálni*, kucsát nyomtak a fiú fejébe, szájába pipát, fejkendőt a leányra. Tudom, a gyerekek szeretik a maskarát, mégis ennél többről szól a jelzés: a stilizálással mégiscsak distancionálták magukat. Szóval, a kérdés nem is egyszerű.

Zárásul két figyelmeztetés: *Petőfi Sándor* írta 48. márciusi naplójában: „szörnyűen vasárnapi nép vagyunk...” Ám *Ady* így írt (*Ancsel Éva* idézte fel az ünneplésről s az ünneplés fonákjairól szóló emlékezetes szép esszéjében): „hétköznap születvén nem tudunk ünnepelni...”

Ancsel Éva esszéjéről jut újra csak eszembe: hová lesznek az utóbbi 20 év ünnepformáló pedagógiai, közművelődési törekvései? Hogy konkrét legyenek: hogyan tárolja majd az emlékezet az 1977-es csillebérci táborunkat, ahol a drámapedagógia eszköztárszerét alkalmaztuk ünnepmodellekre – az úttörőmozgalomban? S hol tárolja majd az emlékezet a debreceni *Várhidi Attila* „Körös-körül forradalom” című *John Reed*-adaptációját, melynek gyöngyösi előadásakor bizony a hazai drámapedagógia és közművelődés színe-javával ostromoltuk meg együtt a díszlet Téli Palotát?

